

KUTSAL MEKÂN, RİTÜEL VE YEMEK: ESKİŞEHİR TÜRKMEN BABA'DA YAĞMUR DUASI UYGULAMALARI VE ZOMATA GELENEĞİ*

**Sacred Space, Ritual and Food:
The Rain Prayer Practices and Zomata Custom In Türkmen Baba, Eskişehir**

Doç. Dr. Adem KOÇ**

ÖZ

Kutsal mekânlar, yani Merkez, insanlığın öteden beri ilgisini çekmiştir. Talipler, bazen tam inanarak bazen yarı imanla gerçek yaşamda aşamadığı problemin çözümünü burada ararlar. Kutsal mekânların bazıları resmî dinin ibadet esasları içine dâhil edilirken bazı mekânlar halk dini ya da batıl olarak görülebilmektedir. Bazen de resmî dinin kabul ettiği mekânlardaki kimi uygulamalar reddedilmektedir. Ancak kutsal mekânın dönüştürücü gücünü deneyimlemek isteyen talip buna çözüm yolu da bulmaktadır: senkretizm. Bu senkretik uygulamalar bazen iki farklı dine ait talipler tarafından bile gerçekleştirilebilir. Önemli olan nokta kutsal mekânın yeterli şöhrete sahip olmasıdır. Birçok kutsal mekân hâlâ ziyaret edilmekte, ancak kırsaldan kente göçün hızlanmasıyla kent yaşamı ve teknoloji nedeniyle geçmiş şöhretlerini ve koruyuculuklarından bundan sonra nasıl ve ne zamana kadar sürdürecekleri merak konusudur. Atalar kültürünün İslam inancıyla birleşmesinin bir yansıması olarak Türkmen Baba kültürü, Türk dünyasından Anadolu'ya benzer örnekleriyle Eskişehir'de kültürel sürekliliğin bir parçası olarak kabul edilebilir. Eskişehir'de Dağköprü ve Tandır köyleri arasında kalan dağın zirvesindeki Türkmen Baba, on üç köy halkı tarafından hacet bayramı ve yağmur duası için kutsal ziyaret mekânı hâline getirilmiş ve etrafında birtakım ritüeller geliştirilmiştir. Ritüeller, hem dinî hem sosyal boyutuyla insanların kendi aralarındaki davranışlarını ve insan ile doğaüstü varlıklar arasındaki ilişkiler yumağını düzenleme gücüne sahiptir. Ritüellerin gerçekleştiği mekânlar da özellikle M. Eliade'nin tanımladığı "merkez simgecilik" özelliği taşımaktadır. İnsan-Tanrı, insan-doğaüstü, insan-insan gibi ayrabileceğimiz ilişkiler yumağında ritüel boyutuyla bağ kuran önemli bir araç da "yemek"tir. İlk zamandan günümüze, ilkelden moderne yemeğin bu nedenle çok boyutlu işlevleri vardır. Türkmen Baba etrafında hacet/yağmur duası için bir araya gelenlerin sosyal ilişkilerini de düzenlemesi açısından ritüelin bir parçası olan "Zomata" çok yönlü bir işleve sahiptir. Zomatayı hazırlayanlar ve yiyenler, kimin ne katkısı olduğunu bilmezler. Amaç, sosyal işleviyle her ekonomik seviyeden insanın "bir araya gelme"sinin sağlanmasıdır. Böylece hacet/yağmur duası için özellikle kalabalık insan grubu, ritüelin gerçekleşmesi açısından son derece önemlidir. Yemeğin bir araya getirme işlevi açısından gizli gücü de burada yatmaktadır. Gurbette yaşayıp da ziyarete gelemeyenler de ekonomik olarak katkı sağlayarak ritüeli yaşamaya çalışırlar. Zomata, hem hazırlanışı hem de sunumu açısından dikkat çekicidir. Sabah tören öncesi ile öğle dua ve ziyaret sonrası olmak üzere iki öğünde yemek, uygulamalara eşlik etmektedir. Bir araya gelen köylüler sadece yağmur duası yapmazlar, aynı zamanda köylerin, hayvanların, tarlaların durumu gibi konuları da konuşur, problemlerine çözümler ararlar. Tören bu şekilde sona erer. Bu tören hem yağmur duası hem şükür duası hem de hacet bayramı olarak değerlendirilir. Kent yaşamında kültürel mirasın yeniden tasarlanması ve sürdürülebilirlik bağlamında birlik ve beraberliğin, kuşaklar arası iletişimin ve yalnızlık duygusundan kurtularak dayanışmanın sağlanması açısından zomata kültürü yeni kente uyarlanabilir gözükmetedir. Türkiye'nin yağmur duası, ziyaret kültürü ve hayır geleneğine ait uygulamaları illerin yerel envanterleri ve Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanterinde daha fazla yer alarak farkındalığın artırılması sağlanabilir; ayrıca UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne aday dosyalar olarak sunulması da düşünülebilir. Bu çalışmada Eskişehir'in 13 Yörük köyünün bir araya gelerek kutsal ziyaret mekânı haline getirdikleri Türkmen Baba etrafında oluşturdukları Hıdırellez/hacet/yağmur duası gibi ritüeller ve bu ritüellerin bir parçası olan yemek kültürü, UNESCO SOKÜM çerçevesinde değerlendirilmiş ve halk bilimi bağlamında yapısal-işlevsel kuramla incelenmiştir. Alan çalışmasında gözlem yoluyla ve kaynak kişilerle yapılan görüşmelerle elde edilen veriler, görsellerle desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler

SOKÜM, halk inancı, atalar kültürü, yatr, somat.

* Geliş tarihi: 14 Ekim 2021 - Kabul tarihi: 25 Kasım 2021

Koç, Adem. "Kutsal Mekân, Ritüel ve Yemek: Eskişehir Türkmen Baba'da Yağmur Duası Uygulamaları ve Zomata Geleneği" *Millî Folklor* 135 (Güz 2022): 135-147

** Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Halk Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Eskişehir/Türkiye. Komrat Devlet Üniversitesi, Ulusal Kültür Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü MEB Okutmanı, Komrat/Moldova, ademkoc@ogu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8905-7542.

ABSTRACT

Sacred places, namely the Center, have always attracted the attention of humanity. Here, the aspirants seek the solution of the problem they cannot overcome in real life, sometimes with full faith and sometimes with half faith. While some of the holy places are included in the worship principles of the official religion, some places can be seen as folk religion or superstition. Sometimes, some practices in places accepted by the official religion are rejected. However, the aspirant who wants to experience the transformative power of the holy place also finds a solution: syncretism. These syncretic practices can sometimes be performed even by aspirants belonging to two different religions. The important point is that the holy place has enough fame. Many holy places are still visited, but with the acceleration of migration from rural to urban, it is a matter of curiosity how and how long they will maintain their past fame and protection due to urban life and technology. Turkmen Baba cult can be accepted as a part of cultural continuity in Eskişehir with similar examples from the Turkish world to Anatolia as a reflection of the unity of the ancestral culture with the belief in Islam. The "Türkmen Baba" on the mountain peak between the Dağköplü and Tandır villages in Eskişehir was made a sacred site for Hacet holiday and rain prayer by thirteen villages people and a number of rituals were developed around it. Rituals, in terms of both religiously and socially, have the power to regulate people's behavior among themselves and the relationship between human beings and supernatural beings. The places where the rituals take place also carry the "central symbolism" feature, especially as M. Eliade describes. An important means of linking ritual dimension to the relationships which we can divide as human-god, human-supernatural, human-human is "food". From first time to the present, from the primitive to the modern, food has multi-dimensional functions. "Zomata", a part of ritual in terms of arranging the social relations of those gathering for the Hacet / rain prayer around Türkmen Baba, has a versatile function. Those who prepare and eat Zomata do not know who contributes. The aim is to ensure that people from every economic level "come together" by social function. Thus, crowded group of people is very important in terms of ritualization for especially hacet (wish, need) / rain prayer. The secret power lies here in terms of the food of function of gathering. Those who live abroad but cannot come to the holiday also make an economical contribution to ritual life. Zomata is remarkable both in terms of preparation and presentation. Two meals, pre-ceremony and pray and post-visit accompanied by practices. The villagers who come together not only pray for rain, but also talk about the situation of villages, animals and fields, and look for solutions to their problems. Thus ends the ceremony. This ceremony is considered both as a prayer for rain, a prayer of gratitude, and a feast of hacet (need). Zomata culture seems to be adaptable to the new city in terms of redesigning the cultural heritage in urban life and ensuring unity and solidarity in the context of sustainability, intergenerational communication and solidarity by getting rid of the feeling of loneliness. Raising awareness can be achieved by taking more place in Turkey's rain prayer, visiting culture and charitable practices in the local inventories of the provinces and the Turkish National Inventory of Intangible Cultural Heritage; it may also be considered to be submitted as a nomination file to the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. In this study, rituals such as Hıdırellez/hacet/rain prayer formed around Turkmen Baba, where the thirteen Yörük villages of Eskişehir came together as a sacred place of visit, and the food culture which is a part of these rituals were evaluated within the framework of UNESCO ICH and examined with structural-functional theory in the context of folklore. Data that were collected from fieldwork by observation and obtained from interviews with informants were supported by visuals.

Keywords

ICH, folk beliefs, ancestor cult, tomb, somat.

Giriş

Kutsal mekânların oluşumu kimi zaman doğal kimi zaman da yapay (mimari, tapınak vb.) özelliğe sahip olmuştur. Bu mekânların oluşumu içinde doğdukları toplumun geleneksel dünya görüşü, mit, din, ekolojik bilgi ve coğrafi tasarımlara göre şekillenmiştir. İlginç olan nokta ise bir zamanlar din dışı bir alanın zamanla kutsal mekâna dönüşümüdür. Mircea Eliade (1992: 34), din dışı mekân ile kutsal olanın yer değiştiğini belirterek kutsal mekânları dünyanın merkezi olarak kabul eder. Eliade (1994: 26), kutsal mekân bağlamında Merkez'in mimari simgeselliğini üç maddede formüle ederken öncelikle kutsal dağı yer ve göğün birleşim yeri olarak gördüğünden dünyanın merkezi kabul eder. Buradan hareketle her tapınak ve sarayı Kutsal Dağ olarak Merkez'e alır. Böylece gök, yer ve yeraltını birleştiren kutsal kent ya da tapınak axis mundi olmaktadır.

Kutsal mekânlar, bazen içinde doğduğu toplumun evrimine bağlı olarak ya da yeni bir dinin hâkimiyetiyle varlığını kaybetmekte, bazen yeni bir din o coğrafyaya hâkim

olduğunda bile yeni toplumun dini inancı içerisine aktararak (bazen senkretik bir yapı göstererek) kutsallıklarını korumaktadırlar. Bu durum bazen karmaşık bir yapı arz edebilmektedir. Frederick William Hasluck (2012: 85), doğal mabedin yeni dine aktarımının anlaşılmasının yapay mabedin aktarımından daha zor olduğunu savunur. Zira doğal mabedin aktarımına bakıldığında maddi ve psikolojik bazı zorluklar karşımıza çıkmaktadır; ayrıca dağ, pınar, ağaç, taş yığını gibi doğal gibi mekânlar; yapay mekânlar olan tapınaklar gibi kanıtlar sunmamaktadır. Hasluck'un bir dinin bir diğerinin yerine geçtiğinde bir mekânın kutsiyetinin onlara miras kaldığı mı yoksa bu yeri kendi inançlarına göre mi ibadet yeri seçtikleri sorgusu son derece dikkat çekicidir. Hasluck, bu nedenle dağ tapınımlarıyla ilgilenirken sadece kutsallıkları miras almayı değil; genelde insanların, özel olarak da Müslümanların bu seçimleri yönündeki eğilimlerini özet olarak üç başlıkta tespit etmeye çalışır:

a) İlkel insanlığın yaygın fikri olan, hava durumunu ve özellikle de yağmuru kontrol eden tanrının en iyi şekilde bulutların toplandığı dağ tepelerinde yatırılacağıdır.

b) Dağların ikincil özelliği, İslam ve Hristiyanlığın ortak olarak paylaştığı, münzevilerle meskenlik etmesidir. Dağ keşifleri çoğu kez iklim kâhinleri ve yağmur yağdıran kişilerdi.

c) Bundan epey bağımsız olan, bir dağın veya dağ doruğunun bir devin mezarı olarak dünyevi, “folklorik” kavramsallaştırılmasıdır; ilk başta “kara” bir figür olarak düşünülse de, (a) ve (b)'de ileri sürülmüş çağrışımların dini etkileri altında insanüstü oranlarda bir azize dönüşür. Bir dağ doruğunda, bir taş yığını, kabaca taşlarla çevrilmiş bir yer veya hatta bir ağaç veya ağaçlar gibi bir mezara benzeyen veya bunu çağrıştıran herhangi bir şeyin mevcudiyeti bir azizin/erenin mezarı olarak kabul edilebilir ve elle tutulur ama putu anımsatmayan bir saygı nesnesi olarak kabul edilebilir (Hasluck 2012: 85-86).

Eliade'nin mimari bir simgesellikle formüle ettiği Merkez, ona göre kutsal olanın ve mutlak gerçekliğin bölgesi olmaktadır (Eliade 1994: 31). Öyleyse Eliade'nin tezine göre tekke, türbe, yatır, kutsal ağaç, dağların zirveleri, su gözeleri, ibadet yerleri “Merkez”i oluşturmaktadır (Koç 2019: 34).

1. Kutsal Mekân, Söz ve Ritüel Bağlamında Türkmen Baba

Kutsal mekânlar, yani Merkez, insanlığın öteden beri ilgisini çekmiştir. Talipler, bazen tam inanarak bazen yarı imanla gerçek yaşamda aşamadığı problemin çözümünü burada ararlar. Kutsal mekânların bazıları resmî dinin ibadet esasları içine dâhil edilirken bazı mekânlar halk dini ya da batıl olarak görülebilmektedir. Bazen de resmî dinin kabul ettiği mekânlardaki kimi uygulamalar reddedilmektedir. Ancak kutsal mekânın dönüşürücü gücünü deneyimlemek isteyen talip buna çözüm yolu da bulmaktadır: senkretizm. Bu senkretik uygulamalar bazen iki farklı dine ait talipler tarafından bile gerçekleştirilebilir. Önemli olan nokta kutsal mekânın –ata, evliya ya da aziz- yeterli şöhrete sahip olmasıdır. Gâbor Klaniczay (2014), aziz kültürünün onlara inanlar ya da hac ziyareti için gelenler tarafından Orta Çağ'dan günümüze kadar yoğun olarak yaşatıldığını belirtir. Hatta bilinçli olarak “şefaaf, şifa ve kutsallık” yönüyle azizlerden faydalandığını vurgular.¹

Türkmen Baba ziyaretinde² de resmî dine aykırı olduğu kabul edilen birtakım uygulamalar görülmektedir: dilek, adak, kurban, yatıra taş taşıma, yatır etrafında yemek yeme, yiyecek dağıtma gibi. Ancak, Türkmen Baba ziyaretine gelen tüm köyler gerek hazırlıkları ve yoldaki arınma ritüelleriyle gerekse ziyaret sırasındaki yaptıkları uygulamaları ibadetin bir parçası olarak görmektedirler. Resmî dinin belirlediği çizgi ile yöre halkının yaptığı uygulamalar ince bir sınırdan örtüşmektedir: Allah'tan dileme ve ibadetin Allah için yapılması.

Eskişehir ve çevresinde yaptığımız saha araştırmalarında 330 kutsal mekânı tespit edilmiştir. Bu mekânlarla ilgili birçok anlatıya da rastlanmıştır. Ancak bazı mekânlar etrafında uygulamalar tespit edilemediği gibi anlatılar da yörede yaşayanların belleklerinde kaybolmuştur. Kutsal mekânın oluşumunda velî kültü ve ona bağlı olarak aktarılan anlatıların öncelikli rol oynadığı söylenebilir. Türkmen Baba da Norbert C. Brockman'ın (2011: XIII-XIV) kutsal mekânları kaynakları bakımından ayırdığı dokuz kategoriden³ “evliya mezarı” ve velî kültüne bağlı ziyaret edilen bir kutsal mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Ahmet Yaşar Ocak, bir velinin kült konusu olup olmadığı üç kriterle belirlemeye çalışır:

1. Velî adına yapılmış bir mezar veya türbenin yahut kendisinden kalan, kaldığına inanılan bir kısım eşyaların bulunması,
2. Söz konusu mezar, türbe veya eşyanın, meselâ bazı dileklerin gerçekleşmesi, hastalıkların tedavisi gibi herhangi bir maksatla ziyaretlere ve bunlar esnasında adak ve kurbanlara sahne olması,
3. Dua mâhiyetinde velî ile ilgili ve onun adı geçen birtakım sözlerin mevcudiyeti (1992: 9).

Ocak, bu kriterlerden üçünün aynı anda taşınmasının şart olmadığı, bazı durumlarda velî kültünün oluşumu için birinci kriterin tek başına yeterli olduğunu belirtir. Gürol Pehlivan (2012: 29) ek olarak “*veli ile ilgili çeşitli halk anlatmalarının topluluk içinde yaşaması, anlatılmaya devam etmesi*” kriterini teklif eder. Zira velinin mezarı kaybolursa ve etrafında uygulamalar devam etmese bile hakkındaki anlatılar sayesinde saygınlığını ve etkinliğini koruyacaktır. Ünver Günay ve arkadaşlarının (2015: 186) Kayseri yöresinin ziyaret fenomeni bağlamında “*bir yerin ziyarete dönüşmesi için etrafında bir efsane veya menkıbenin oluşması gerekmektedir ve bu süreç genellikle uzun vadede tamamlanmakta*” olduğu tezleri anlatı ve mekân ilişkisinin önemli işlevini ortaya koyar. Nilgün Çıblak Coşkun, keramet ve üstün vasıflarına dayalı olarak anlatılan efsanelerin velinin inandırıcılık özelliğini artırdığı ve bu anlatı geleneğinin etkisiyle de velinin mezar ya da türbesinin kutsallaştırıldığı görüşündedir (Çıblak Coşkun 2013: 1206). Kültün oluşumuyla ilgili Margry-Caspers⁴ ve Ocak'ın koyduğu mekân ve mekân etrafında oluşan uygulamalara dair kriterler örtüşmektedir ve tutarlı gözükmektedir. Ancak mekânın yaşaması ve kültün sürekliliği için menkıbe, efsane, memorat ya da kişisel hatıraların anlatılmaya devam edilmesi gerekir. Bize göre kültün sürekliliğini salt anlatımlara bağlamak da yeterli değildir. Zira Eskişehir’de tespit edilen kutsal ziyaret mekânlarının birçoğunda anlatılar veya hatıralar bulunsa da kültün sürekliliği sağlanamamış ve mekân dönüştürücü gücünü kaybetmiştir. Hasluck'ın “*hepsi yaygın itibarlarını ‘siyaset, ticaret gibi dışsal organizasyonlar’ ve ‘tedavi, kehanet, gizem’ gibi içsel organizasyonlara borçludur*” (Hasluck 2012: 100) tezi kutsal mekânların anlatılması, yani yaşamasındaki işlevsel yönlerini açıklamaktadır. Hac yolunun değişmesi, nüfusun kırsaldan kente kayması, dönüştürücü gücüne inananların azalması vb. sebeplerle kutsal mekânın işlevi zayıflamış ya da bu mekânlar yok olmuştur (Koç 2019: 77-78). Bu nedenle mekâna bağlı anlatı olmadığında başlangıçta bir mekânın kutsala dönüşmesi gerçekleşmez, diğer taraftan mevcut mekânın kutsallığı kaybolarak din dışı bir mekâna dönüşür (Koç 2018: 221). Sonuç olarak kutsal bir mekânın oluşumu ya da yaşaması için sadece söz/anlatı yeterli değildir, yerleşim yerleriyle bağının olması ve etrafında birtakım uygulamaların da gerçekleştirilmesi gereklidir. Kutsal mekânın anlatımı böylece hem sözle hem de ritüelle gerçekleştirilmiş olur. Aksi halde kutsal mekân kültürel yaşamdan ve belleklerden kolaylıkla silinecektir.

Bu tartışmadan hareketle Türkmen Baba'nın kutsal bir mekân olarak bir ziyaret fenomeni ve kült konusu olma özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Türkmen Baba etrafında aktarılan anlatıların ve kişisel deneyimlerden oluşan memoratların da onun ziyaret

fenomeni olarak yaşamasını ve dönüştürücü gücüne olan inancın sürdürülmesini sağladığı tespit edilmiştir. Yöre halkı tarafından Türkmen Baba coğrafi olarak etraftaki diğer yaturlarla ve türbelerle ilişkilendirilmekte ve manevi olarak en büyüğü kabul edilmektedir. Sündiken Dağlarının doruğunda bulunan Türkmen Baba, bu nedenle birçok köy tarafından toplu olarak günümüzde hala ziyaret edilmektedir.

Türkmen Baba, Horasan'dan geldiğine inanılan ve Türkmen obalarının temsilcisi olarak kabul edilen manevi bir önderdir. Ağaç, su ve yatrın birlikte bulunması akla Eliade'nin axis mundi tanımını getirmektedir ve bu yönüyle Merkez'dir. Sündiken Dağının zirvesinde yer alması ve geniş bir taş yığımından oluşması nedeniyle de Türk kültür ekolojinde sıklıkla rastlanan ve ataların ruhlarının gezindiği ovvo (taş yığını, oba) kültürünün devamı olarak görülebilir. Türkmen Baba etrafında gerçekleştirilen uygulamalar köylüler tarafından piknik, köy günü ya da eğlence olarak görülmez. Üstelik yapılacak ziyaret için köyde hazırlıklara katılan kadınlar, dağdaki ziyarete katılmazlar. Ziyaret, bir ibadet bağlamında sadece erkekler tarafından gerçekleştirilir. Zira bu durum erkekler tarafından ibadetin gerçekleşmesi için bir içsel temizlik olarak görülür ve ziyaret gerçekleştikten sonra bölge hemen terk edilir.

2. Türkmen Baba'da Yağmur Duası Uygulamaları ve Zomata Kültürü

Evlilyalar aracılığıyla kurban vererek dua etme ve doğa olaylarını olağan düzene - ürünlerin verimliliğini artırma yönünde- çekmek için (bu nedenle) kanın kutsal arındırıcı⁵ işlevinden faydalanarak günahlardan arınma ya da kefarete verme aracılığıyla ritüellere temiz (iç temizliği) olarak katılım sağlanabilir. Ritüeller, hem dinî hem sosyal boyutuyla insanların kendi aralarındaki davranışlarını ve insan ile doğaüstü varlıklar arasındaki ilişkiler yumağını düzenleme gücüne sahiptir. Ritüellerin gerçekleştiği mekânlar da özellikle M. Eliade'nin tanımladığı "Merkez simgeciliği" özelliği taşımaktadır.

İnsan-Tanrı, insan-doğüstü, insan-insan gibi ayırabileceğimiz ilişkiler yumağında ritüel boyutuyla bağ kuran önemli bir araç da "yemek"tir. İlk zamandan günümüze, ilkelden moderne yemeğin bu nedenle çok boyutlu işlevleri vardır. Örneğin Yozgat'ta bahar gelince çocuklar birleşir, kırlara çiğdem toplamaya çıkarlar. Çiğdemlerle süslü karaçalıyı (çalkı) köye getirirler ve köylüden yağ, bulgur, kıyma, soğan toplanarak pilav yapılır. Bu pilav toplu halde köy çocukları tarafından yenir. Çocuklar arasında yaşayan bu bayramlar, önceleri daha yaygın bir şekilde topluluğun malı olarak tabiat dinlerinin bütünü içinde görülüyordu (Alangu 2020: 756, Oğuz 2014). Hazırlık, oyun ve yiyeceklerin toplu hâlde pişirilip yenmesi biçiminde üç aşamadan oluşan Çömçeli Gelin Oyunu'nda⁶ da çocukların toplanıp, evlerden topladıkları yiyecekleri pilav pişirip yemesiyle yağmur yağacağına inanılır (Şimşek 2003: 79). Çömçeli Gelin Oyunu'nda bir kepçeye kız elbisesi giydirilmesi (kadının doğurganlık ve bereketin sembolü olması); içinde su ve kurbağa bulunan bir bakracın gezdirilmesi; çeşitli yiyeceklerin (bulgur, pirinç, un, yağ, et vb.) ve mutfak eşyalarının (kepçe, oklava, sac vb.) eşlik etmesi yağmurun yağdırılmaya ve dolayısıyla bereketin sağlanmaya çalışılması amacıyla başından sonuna bu oyun, dinlik-büyüklük bir ritüel olarak okunabilir. Hayati Beşirli (2010: 168) ritüel ve yemek birlikteliğini açıklarken günlük hayatın düzenlenmesinde ve din temelli davranışların günlük hayat üzerine etkisini göstermesi açısından yemek temelli seremonileri kimlik oluşumu bağlamında bir topluluğu diğerlerinden farklı kılan davranış olarak tanımlar.

Tuğçe Erdal, kutsal mekânlarda yapılan yemeğe dair ritüellerdeki saç geleneğini kanlı ve kansız olarak sınıflandırmıştır. Kanlı kurbanın yağmur duasıyla yakın ilişkisi olduğunu tespit eder. Erdal'a göre yağmur duasından sonra kesilmesi uygun görülen kurban ile yağmur duası arasında "alma-verme" düşüncesine dayalı bir ilişki söz konudur (Erdal 2019: 217). Böylece Tanrı için kurban bağışlanmış ve karşılığında yağmur

beklenmektedir. Kansız kurban (saçı) olarak incelediği uygulamalar arasında “su dökme” de vardır. Bu uygulamada yağmur yağması için su ile ata ruhuna saç yapılmaktadır. Erdal, Yalıncağ Türbesine su götürülmesi, toplu halde dua edilmesi ve duadan sonra suyun yere dökülmesini “yağmur yağ, yerleri sula” olarak yorumlar (Erdal 2019: 172).

Türk kültüründe adakların/hacetlerin/dileklerin yerine gelmesi için açların doyurulması (yemek paylaşımı ve toy), açıkların giydirilmesi, ihtiyacı olanların ihtiyaçlarının karşılanması en eski kaynaklarda da yer almıştır. Dedem Korkut Kitabı’nda (Ergin 1989: 80-81) “attan aygır, deveden buğra, koyundan koç kırdırılması, dağ gibi et yığılması, göl gibi kırmız sağılması” da bu çocuk dileğinin gerçekleşmesi için yapılan ritüellerdendir. Toylarda, kurultaylarda, düğünlerde, toplantılarda yemeğin paylaşılması çok önemsenmiştir, nitekim yağma ya da potlaç geleneğinde de durum aynıdır.⁷ Şemseddin-i Tebrizî, Makalat’ında (2010: 148) birbirinden ayrı şekilde yemek yiyen adamlara rastlayan bir Türk atlısının kırbacını kaldırarak onları birlikte yemeleri konusunda uyardığını aktararak Türklerde halk arasında yemek paylaşımının önemini vurgular.

Fotoğraf-1: Türkmen Baba, Sündiken Dağı, Tandır Köyü, Eskişehir⁸

Anadolu’da geçiş dönemi (doğum, evlilik, ölüm, sünnet, hac gibi) uygulamaları dışında toplu yemek yeme ve paylaşmanın görüldüğü önemli uygulamalar arasında köy hayrı, ziyaret kültürü, yağmur duası, imece bulunmaktadır. Bu çalışmanın konusu bağlamında yağmur duası uygulamalarının zaman zaman köy hayrı ve ziyaret kültürüyle iç içe geçtiği de görülmektedir. Özellikle bahardan yaz mevsimine geçiş dönemleri bu uygulamaların görüldüğü takvim aralıklarıdır. Bazı yörelerde köy hayrı ve ziyaret kültürü daha geç takvimde (yaz ortası ya da sonu) de gerçekleştirilebilmektedir. Hemen hemen her yörede görülebilen bu uygulamaların Türkiye’nin somut olmayan kültürel miras deneyimi incelendiğinde iller tarafından hazırlanan dosyalarda yeterince yer almadığı göze çarpmaktadır. T.C. Kültür Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanter Listesinde ziyaret gelenekleri, yağmur duası törenleri ve hayır geleneği için iller tarafından hazırlanan dosyalara göre unsur sayıları şu şekildedir:

Unsur Grup Başlık Adları	Unsur Adları	İl Envanteri Unsur Sayısı
İnanç ve İnanışlara Bağlı Gelenek ve Uygulamalar	Yağmur Duası Törenleri	31
Kültürel Mekanlara Bağlı Toplumsal Uygulamalar	Ziyaret Gelenekleri	7
Yardımlaşma, Dayanışma ve Hayır Gelenekleri	Hayır Geleneği	9

Tablo-1: (<https://aregem.ktb.gov.tr/> Erişim Tarihi: 18.02.2021)

Tablo-1’de görüldüğü üzere 2021 yılı itibariyle yağmur duası törenleri, ziyaret kültürü ve hayır geleneği gibi uygulamalara ait yerel unsur envanter çalışmaları yeterli değildir. Ayrıca Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanterinin Detaylı Dökümü (<https://aregem.ktb.gov.tr/>) incelendiğinde yağmur duası törenlerine ait 31 il envanteri kaydında Hatay, Kilis ve Muş’un yerel envanterlerini ikişer unsurla zenginleştirdikleri görülecektir. Bu çalışmaya özel olarak incelendiğinde 2021 yılı itibariyle Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanter Listesi’nde Eskişehir’in 18 yerel unsurunun⁹ yer aldığı göze çarpmaktadır. Ancak Eskişehir kent merkezi ve kırsalında çok yaygın olarak karşılaşılan (Koç 2014) yağmur duası, köy hayrı ve ziyaret kültürü gibi uygulamaların yerel envanter listelerine girememiş olması da ayrıca düşündürücüdür. Eskişehir’de yaşamakta olan bu uygulamalar incelendiğinde UNESCO SOKÜM Sözleşmesi’nin (2003) koruma yaklaşımı çerçevesinde yaşayan kültürün bir parçası olma, kuşaklar arası aktarımın gerçekleştirilerek yaşayabilirliğinin sağlanması, eğitimin bir parçası hâline getirilmesi gibi öncelikler bağlamında gerekli ilgiyi hak ettikleri söylenebilir.

Türkmen Baba yatırı, Eskişehir’in kuzeyindeki Sündiken dağlarının Tandır köyü yakınındaki 1700 m rakımda bulunur ve kurgan tipi Türk mezarlarını andırır. Yaklaşık 30 m çapındaki taş yığını yatırı hakkında çeşitli rivayetler de vardır. Cumhuriyet, Karadere, Bozdağ, Yarımca, Dağköplü, Tandır, Ahiler, Gökdere, Danişment, Kızılcaören, Hasanbey, Yıldırım Çiftliği gibi köyler bir araya gelerek mayıs ayının son iki haftasında Türkmen Baba’ya yağmur duasına/hacet¹⁰ bayramına çıkarlar. Her köy kendi arasında kurbanlar için yardım toplar. Herkes kendi durumuna göre ya da adağına göre kurban verebilir. Kesilen hayvanların tamamı kurban/adak niyetindedir. Kurbanlar toplanıp kesildikten sonra etler, Cumhuriyet köyü mensuplarının bulunduğu yerdeki kazanlarda bir araya getirilir ve toplu hâlde pişirilir. Bazen Danişment, Kızılcaören ve Dağköplü köylüleri kendileri ayrı pişirmek isteyebilir. Her köyün bekçisi kazanlarla, gelen misafirlerle ve “zomata” hazırlığıyla ilgilenir.

Türkmen Baba etrafında hacet/yağmur duası için bir araya gelenlerin sosyal ilişkilerini de düzenlemesi açısından ritüelin bir parçası olan “Zomata” çok yönlü bir işleve sahiptir. Zomatayı hazırlayanlar ve yiyenler, kimin ne katkısı olduğunu bilmezler (**Fotoğraf-8**). Amaç, sosyal işleviyle her ekonomik düzeyden insanın “bir araya gelme”sini sağlamaktır. Böylece hacet/yağmur duası için özellikle kalabalık insan grubu, ritüelin gerçekleşmesi açısından son derece önemlidir. Yemeğin bir araya getirme işlevi açısından gizli gücü de burada yatmaktadır. Gurbette yaşayan (yurt içi ve yurt dışı) ve ziyarete glemeyenler de ekonomik olarak katkı sağlayarak ritüelin bir parçası olmaya çalışırlar. Zomata, hem hazırlanışı hem de sunumu açısından dikkat çekicidir. Sabah tören öncesi ile öğlen dua ve ziyaret sonrası olmak üzere iki öğünde yemek, uygulamalara eşlik etmektedir.

Ziyarete çıkacak köyler, bir gün öncesinde kendi içinde öğleden sonra akşama kadar zomata için yiyecekleri toplarlar. Ziyaretin bir gün öncesinde adaklık kurbanlar da kesilir ve etler hazırlanır. Zomata¹¹ ekme, gözleme, bazlama; yumurta, peynir, helva, zeytin, bulgur, şeker gibi kokmayacak yiyeceklerden oluşur ve ertesi gün için hazırlanır. Sabahleyin dua için köylüler hazırlanırken etler ve zomata için toplanan yiyecekler de erkenden açıcılarla birlikte Türkmen Baba’ya götürülür. Köy içine yoğurt için büyük bir kese asılır. Herkes evinden buraya yoğurt döker, bu yoğurt dağa gidinceye kadar süzülür. Yoğurt arabası ve Türkmen Baba’ya gidecek köylü yola çıkar. Ziyarete sadece erkekler ve erkek çocuklar katılabilir. Yolda mezarlık ziyaret edilir ve dualar edilir. Cumhuriyet köyünde Türkmen Baba, Ahmet Seki ve Dede Bahçe yatırırlarının köylerini koruduğuna inanılır. Türkmen Baba’ya ilk varan köy, gelen ikinci köyü dualarla karşılar. Gelen her köy bu

şekilde dualarla karşılaşılır (**Fotoğraf-7**). Kadınların ve kız çocuklarının Türkmen Baba’da yapılan uygulamalara katılmasına müsaade edilmez. Zira erkekler herhangi bir şekilde kalplerinin bozulmasını istemezler. Bu şekilde dualarının kabul olacağına inanmaktadır, bu da yapılan ritüelin ataerkil bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir.

Dağköplü köyü ise sabah İkikovalı mevkiinde (Türkmen Baba yolunda) abdest alıp yağmur duası öncesi arınmak amaçlı hacet namazı kılarlar (**Fotoğraf-9**). Köyde toplanan yardımlarla kandil günleri, Hıdırellez ve yağmur duası/hacet bayramı için harcamaları yaparlar. Cumhuriyet ve Dağköplü haricindeki köyler doğrudan Türkmen Baba’ya çıkarlar (KK.5).

Önceki zamanlarda kurbanlar Türkmen Baba’da kesilirmiş. Ilıca, Bozaniç gibi daha başka köyler de katılır, Yarımca Yörükleri de çadırlar kurarlarmış. Çok daha görkemli törenler yapılmış. Hasan Bey Çiftliği’ne yakın zamanlarda Ağrı/Doğubayazıt’tan taşınan köylüler muhtarın aracılığıyla Türkmen Baba törenlerine katılmakta ve burada onlar da yağmur için dua etmektedirler. Etrafındaki nüfus hareketliliğiyle kutsal mekânın yaşaması ve dönüştürücü gücünün sürekliliği arasında karşılıklı doğrudan bir ilişki olduğu bu bağlamda tekrar görülmektedir.

Türkmen Baba’da tüm köyler toplandıktan sonra köylerin imamları ve Kur’an-ı Kerim okuyabilenleri bir araya gelir ve toplu hâlde hatim indirilir. Hatimden sonra bekçi “Zomata!” diye bağıırır. Köylerden getirilen ekme, gözleme, bazlama, peynir, zeytin, helva, haşlanmış yumurta gibi yiyecekler bir örtü içine doğranır ve karıştırılır, kahvaltı için bu yiyecek hazırlanır, çaylar demlenir. Saat 11.00’e doğru bekçi tekrar “Mağful olun!” diye bağırdığında tüm köylüler bir araya gelir ve uzun yer yaygıları serilerek oturulur. Sorumlular tüm oturanları dolaşarak zomatayı dağıtır. Köylüler için aşurenin taşıdığı anlam, Türkmen Baba’da zomatadır. Yani aşuredaki yiyeceklerin bir araya getirilmesi ile zomatadaki yiyeceklerin bir araya getirilmesi “birlik, beraberlik ve paylaşma” anlamındadır. Yiyeceklerin toplanması ve çoğaltılması bereketin sağlanması amacını taşımaktadır. Bu uygulama aslında James Frazer’ın (2004: 10) sempatik (duygusal) büyü tanımını akla getirir. Benzer benzeri doğurur ilkesiyle yiyeceklerin bir araya getirilerek yığılması, yeni dönemde ev halkının topraktan ve hayvanlardan alacağı ürünü çoğaltmayı sağlama çabasından başka bir şey değildir.

Fotoğraf-2-3-4: Zomata, çağrı ve toplu yemek. Türkmen Baba, Tandır, Eskişehir

Zomatayla kahvaltı yapıldıktan sonra herkes namaz için belirlenen yere gider, abdestini alır. Öğle namazı kılınır ve eller aşağı tutularak yağmur duası yapılır. Kur’an-ı Kerim’den özellikle Şura Suresi, 28. ayet okunur.¹² O yıl, yağmur bereketli ise yağmur için dua yerine şükür duası yapılır. Sabahtan kazanlara konan etler, bu saate kadar pişer

ve yemek için hazırlanır. Yağmur duasından sonra dağın zirvesinde bulunan Türkmen Baba'ya ziyarete gidilir. Her yaştan köylü, bu ziyarete katılır. Türkmen Baba'ya giderken de herkes yolda eline taş alır. Köylüler tarafından en büyük taşı götürmenin daha iyi/sevap olduğuna inanılır. Türkmen Baba'nın mezarı kaybolmasın, mezar korunsun, ziyarete gelenlerin ona delili olsun diye taş bırakılır ve dua edilir. Duadan sonra aşağı inilir ve hazırlanan et yemekleri toplu hâlde yenir. Yemekte et, pilav, yoğurt ve ayran verilir. Ritüellere kurban ya da adak etinin eşlik etmesi çok yaygındır. Et, antropolojik olarak en eski gıda ürünüdür. Ancak sadece besin ihtiyacını karşılama olarak değil, Tanrı'ya sunulacak ön önemli zenginlik kaynağından olması nedeniyle bir kurbanın hediye edilmesi ve etinin topluluk tarafından birlikte yenmesi önemlidir. Ayrıca taneli yiyecek olan buğday veya pirinç de bereket bağlamında kullanılır. Bu nedenle törensel yemeklerde et ve pilav birlikteliği bereketin sembolü olarak okunabilir. Kültürel ekoloji bağlamında Türk kültüründe et¹³ ve pilavın törensel yemekler arasında yaygın olarak yer alması bu yönüyle anlamlıdır.

Bir araya gelen köylüler sadece yağmur duası yapmazlar, aynı zamanda köylerin, hayvanların ve tarlaların durumu gibi konuları da konuşur, problemlerine çözümler ararlar. Tören böylece sona erer. Bu tören hem yağmur duası hem şükür duası hem de hacet bayramı olarak değerlendirilir. Türkmen Baba ziyaret edilmezse bin yıllık geleneğe ihanet edilmiş olarak değerlendirilir. Hatta köylüler arasında büyüklerinden öğrendiklerine göre Türkmen Baba ziyaret edilmezse köylerinde genç yaşta ölümlerin ve afetlerin olacağı inancı yaygındır. Hacat (hacet bayramı), "sağlık, sıhhat, dirlik, düzenlik" olarak anlandırılır (KK.2).

Türkmen Baba'yla ilgili başka rivayetler de vardır. Özellikle Kurtuluş Savaşı'yla ilişkilendirilen efsanelerin birinde Yunan komutanı "Daštepe'nin çamlarını sayabiliyorum da ak takkeli askerlerini sayamıyorum" der. Ramis Yüksel'in babası Hüseyin, Çanakkale Savaşı gazisidir. 1980 yılında 90 yaşında vefat etmiştir. Babası, Türkmen Baba hakkında şu rivayeti ona anlatmıştır: "Yunan buraya geldiğinde bir komutan, yatırın üzerine çıkar ve dürbünle bakmaya başlar. Yatırın üzerine de tuvaletini yapmaya oturur. Taşların arasından simsiyah kunduz gibi bir hayvan çıkar ve komutanın butlarından onu emer. Komutan orada ölür. Askerler yığılı taşları yayararak o hayvanı bulmaya çalışırlar. Bu nedenle taşlar etrafa yayılmıştır. Köylü daha sonra taşları biraz daha bir araya getirmiştir. İkikurnalı mevkiinde çadırları vardır. Yemek kazanı devrilir ve diğer komutan da orada ölür. O gece Afyonkarahisar cephesi bozulur. Türk ordusu galip olur." (KK.4).

Fotoğraf-5-6: Türkmen Baba taş bırakma ve yağmur duası.
Tandır Köyü, Eskişehir

Türkmen Baba'ya yakın olan köylerdeki yatırların Cuma ve bayram gibi özel günlerde Türkmen Baba'da toplandığına inanılmaktadır (KK.3). Türkmen Baba ile Dağköplü

köyündeki İsmail Hakkı ve Atalantekke'deki Mehmet Efendi yatırının kardeş olduklarına da inanılmaktadır (KK.1).

Sonuç

Yağmur az yağdığına yağmur yağdırmak, çok yağdığına ise şükretmek için Türkmen Baba'ya çıkılması aslında görünür bir sebeptir. Amaç yağmur değilse asıl sebebin ne olduğu sorusu akla gelmektedir. Atalar kültürü, Türk kültürü içinde çok önemli bir yere sahiptir. Zira öldükten sonra ata ruhunun obada gezindiği, şamanın ya da ozanın seçiminde halka yardımcı olduğu hususu öteden beri bilinmektedir. Türkmen Baba civar köylüler için ata konumundadır. Ata mezarını ya da oba (obo/ovvo) ziyaret fenomeni Türk dünyasının geniş coğrafyasıyla birlikte Anadolu'da da görülmektedir. Türkmen Baba, Anadolu'nun birçok yerinde görülen ve Horasan'dan geldiğine inanılan kolonizatör Türk dervişlerinin en yaygın adıyla bilinen ata ruhudur. Yağmur duası, hacet bayramı, şükür, köy günü vb. sebeplerle derviş/veli yatır/mezar/türbe/ağaçların ziyaret edilmesi ata ruhunun hoşnut edilmesidir. Geniş anlamda Anadolu'da özel anlamda Eskişehir Türkmen Baba'da görülen bu ritüeller, Türk kültüründe görülen atalar kültürünün yerine İslam inancıyla birlikte derviş/veli kültürünün ikame edilmesi örneği olarak okunabilir.

Birçok kutsal mekân hâlâ ziyaret edilmekte, ancak kırsaldan kente geçün hızlanmayla kent yaşamı ve teknoloji nedeniyle geçmiş şöhretlerini ve koruyuculuklarını bundan sonra nasıl ve ne zamana kadar sürdürcekleri merak konusudur. Buna rağmen kent yaşamında kültürel mirasın yeniden tasarlanması ve sürdürülebilirlik bağlamında birlik ve beraberliğin, kuşaklar arası iletişimin ve yalnızlık duygusundan kurtularak dayanışmanın sağlanması açısından zomata kültürü yeni kente uyarlanabilir gözükmektedir. Özelde Eskişehir genelde ise Türkiye'nin yağmur duası, ziyaret kültürü ve hayır geleneğine ait uygulamaları illerin yerel envanterleri ve Somut Olmayan Kültürel Miras Türkiye Ulusal Envanteri'nde daha fazla yer alarak farkındalığın artırılması sağlanabilir; ayrıca UNESCO İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsilî Listesi'ne aday dosyalar olarak sunulması da düşünülebilir.

YAZARLARIN KATKI DÜZEYLERİ: Birinci Yazar %100.

ETİK KOMİTE ONAYI: Çalışma için yapılan görüşmeler 2020 yılından önce gerçekleştirildiğinden etik kurul iznine gerek yoktur.

FİNANSAL DESTEK: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

NOTLAR

1. Gábor Klaniczay (2014) azizlerden şu yönleriyle faydalandığını sıralamıştır: 1. Yattıkları yerlerin kutsal sayılması, 2. Onların ruhlarının kutsallığından faydalanma, şefaet ve şifa bulma, 3. Bu bölgelerde toplanma, 4. Dua etme, 5. İsimlerini çocuklara verme, 6. Evliya, şehitlerin cennetlik olduğuna inanma ve onların mezarlarına yakın yere gömülme isteği, 7. Yer ve gök arasında irtibat noktası, 8. Mezarlardan parça alma, 9. Bakir adamların diğerlerinden kutsal sayılması.
2. TDK sözlükte "bir yeri görmeye gitme" anlamındaki "ziyaret" sözcüğü aynı zamanda Anadolu'da Türkmen aşiretleri ve özellikle Alevî-Bektaşî zümreler arasında tekke, türbe, yatır gibi kutsal mekânların genel adı olarak kullanılmaktadır.
3. 1. Peygamber, evliya veya tanrı hayatındaki olaylarla kutsanmış yerler, 2. Mucize ve şifa yerleri, 3. Doğüstü güçlerin veya hayaletlerin görüldüğü yerler, 4. Özel dini ritüellere ithaf edilen bölgeler, 5. Evliya mezarları, 6. Mucizevi heykel, ikon (dini resim) veya kalıntı türbesi, 7. Tanrıların atalardan kalma veya efsanevi ikametgâhları, 8. Doğanın mistik gücünün ve enerjisinin tezahür ettiği yerler, 9. Bir dini topluluk için dönüşüm noktası olan kötülük işareti taşıyan yerler (Brockman (2011: XIII-XIV).
4. Hollanda'daki bazı kutsal alanlara Hristiyanlar tarafından yapılan hac (pilgrimage) ziyaretlerinden hareketle Peter Jan Margry ve Charles Caspers bir ziyaret mekânında bulunması gereken özellikleri şöyle belirlemişlerdir: 1. Özgül bir kült nesnesi bulunmalı, 2. Bu kült nesnesi az ya da çok kalıcı kutsal bir kült mekânı veya alanına bağlıdır, 3. Bu mekân bir kereliğine veya kısa süreliğine ziyaret edilmemiştir; bir başka deyişle zaman ve mekân kökleşmeli, 4. Ziyaret veya hac, uluslararası bir fenomen olmalı: ziyaretçiler günlük yaşadıkları yer ile hac mekânı arasında biraz yolculuk yapmalılar, 5. Kült nesne veya alanın diğer

- alanlar ve nesnelere daha faydalı olduğu kabul edilmeli, 6. Dinden ilham alan bazı eylem ve beklenti örnekleri bulunmalı (Margry-Caspers 1997: 15-16; Margry 2008: 36). Bu kriterlerden hareketle Eskişehir’de tespit ettiğimiz bazı kutsal mekânların artık ziyaret mekânı olma özelliği taşımadıkları söylenebilir.
5. kipper, Douglas (49).
  6. Çömçeli Gelin Oyunu’na Anadolu sahasında; “bodi bodi”, “bodi bostan”, “cici ana”, “çalı gezme”, “çaput adam”, “çomça gelin”, “çömçe/li gelin”, “çullu kadın”, “dodu”, “dodi dodi”, “eşek gelin etme”, “gelin gok”, “gode gode”, “godi godi”, “godu godu”, “göde göde”, “hucruk”, “kelis”, “kepçe kadın”, “kepçe gelin”, “kepçecik”, “milla (molla) potik”, “ümmül gays” (Suriye Araplarında), “yağmur duası”, “yağmur gelin” vs. gibi isimler verilir (Şimşek 2003: 80).
  7. İnan 1957, Öztelli 1958, Ekim 2012.
  8. Çalışmada kullanılan fotoğrafların tamamı yazarın kendi arşivinden alınmıştır.
  9. Sorkun köyü çömleçliği, Lületaşı işlemeciliği, Sivrihisar cebesi ve incili küpesi, Savatlı gümüş işlemeciliği, Cicim ve zili dokumacılığı, Sivrihisar beş bacalı kilim dokumacılığı, Dağküplü dokumacılığı, İğdir Torbası/çantası yapımıcılığı, Kırka Zeybeği, Nartları toy künu, Diş göllesi, Tel(li) şırak ve koraz telleme, Tepreç, Sabantoy Şenlikleri, Azhvala Şenliği, Nasreddin Hoca fıkrâ anlatma geleneği, Bebek kuklası, İdrisyayla Macin kaynatma.
  10. Yöre halkı “hacat bayramı” olarak adlandırılır.
  11. Arapça, simât kelimesinin bozularak kullanılmış şekli olup, sofrası, uzunca dizilmiş yemek sofrası, dizi, kenar ve saf gibi anlamları vardır. Bektaşî ve Mevlevîler tarafından kullanılan bez veya meşinden yapılmış sofra (http://www.semazen.net/sp.php?id=41&page_id=1&menu_id=id11 Erişim Tarihi: 20.07.2012). Mevlevî dergâhlarında yemek hazırlandığında hücrelerde bulunan müridlere salacı (somatçı) «Hûûûû. Somata salâââââ» diye seslenerek sofraya davet eder (Şahin 2005: 45). Somat sözcüğünün halk arasında “zomat, zomata” biçimine dönüştüğünü düşünüyoruz. TDK, Derleme Sözlüğü’nde “somat”ın anlamları “şölen, düğün sofrası, sofra altına serilen örtü, ekme sarılan bohça; yemek verme, şölen” anlamlarıyla geçmektedir.
  12. “Şura Suresi/28: İnsanlar ümitlerini kestikten sonra yağmuru indiren ve rahmetini her tarafa yayan O’dur. Övülmeye layık olan gerçek dost O’dur.”
  13. Türk kültüründe etin tüketim biçimiyle ilgili olarak bkz (Beşirli 2017: 225).

KAYNAK KİŞİLER

- KK.1: Ahmet Alan, 67, İlkokul, Emekli, Dağküplü, Türkmen Baba, 31.05.2015 tarihli görüşme.
 KK.2: Ali Koyuncu, 62, Emekli, Muhtar, Tepebaşı, Cumhuriyet Köyü, 31.05.2015 tarihli görüşme.
 KK.3: Kerim Şahin, 66, İlkokul, Çiftçi, Dağküplü, Türkmen Baba, 31.05.2015 tarihli görüşme.
 KK.4: Ramis Yüksel, 70, İlkokul, Esnaf, Dağküplü, Türkmen Baba, 31.05.2015 tarihli görüşme.
 KK.5: Sedat Suna, 40, İmam, Sarıcakaya, Dağküplü Köyü, 31.05.2015 tarihli görüşme.

KAYNAKÇA

- Alangu, Tahir. *Türkiye Folkloru El Kitabı* (Haz. İsmail Görkem). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020: 756-759.
- Brockman, Norbert C. *Encyclopedia of Sacred Places*, Santa Barbara, California: ABC-CLIO, LLC, 2011.
- Çıblak Coşkun, Nilgün. “Yatır ve Ziyaretlerin Halk Kültüründeki Rolü Bağlamında Mersin’deki Muğdat Dede Türbesinin İncelenmesi”. *Turkish Studies* 8/1 Kış (2013): 1205-1219.
- Beşirli, Hayati. “Yemek, Kültür ve Kimlik”. *Millî Folklor* 87 (2010): 159-169.
- _____. *Yemek Sosyolojisi Yiyeceklere ve Mutfağa Sosyolojik Bakış*. Ankara: Phoenix Yayımevi, 2017.
- Douglas, Mary. *Saflık ve Tehlike Kirlilik ve Tabu Kavramlarının Bir Çözümlemesi* (Çev. Emine Ayhan). İstanbul: Metis Yayınları, 2017.
- Ekim, Gökhan. “Coro Bozo ve Anadolu’daki ‘Sohbet’ Toplantılarında Görülebilen Benzerlikler”. *Akademik Bakış Dergisi* 30 (2012): 1-16.
- Eliade, Mircea. *İmgeler Simgeler*. Ankara: Gece Yayınları, 1992.
- _____. *Ebedi Dönüş Mitosu* (Çev. Ümit Altuğ). Ankara: İmge Kitabevi, 1994.
- Erdal, Tuğçe. *Taş, Can ve Kutsal: Yozgat’ta Ziyaret Mekânları*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2019.
- Ergin, Muharrem. *Dede Korkut Kitabı I*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1989.
- Frazer, James. *Altın Dal Dinin ve Folklorun Kökleri-I* (Çev. Mehmet H. Doğan). İstanbul: Payel Yayınları, 2004.
- Günay, Ünver, Harun Güngör ve Abdulvahap Taştan. *Kutsallık ve Ziyaret Fenomeni*. Antalya: Otorite Yayınları, 2015.
- Hasluck, F. W. *Sultanlar Zamanında Hıristiyanlık ve İslam-I* (Çev. Timuçin Binder). İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2012.
- İnan, Abdülkadir. “Han-ı Yağma Deyiminin Kökeni”. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* 70 (1957): 543-546.

- Klaniczya, Gábor. "Using Saints Intercession, Healing, Sanctity", *The Oxford Handbook of Medieval Christianity* (Edited by John H. Arnold). London: Oxford University Press, 2014, pp. 217-237.
- Koç, Adem. *Eskişehir'in Somut Olmayan Kültürel Mirası*. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Yayın No: 238, 2014.
- _____. "Eskişehir'de Bir Ziyaret Fenomeni Olarak Evsim Baba Etrafında Oluşan İnanç ve Uygulamalar Üzerine". *9. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri Gelenek Görenek ve İnançlar*. Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 3623-4, 2018, 219-231.
- _____. *Kemik ve Dal: Eskişehir'de Kutsal Ziyaret Mekanları*. İstanbul: Kesit Yayınları, 2019.
- Margry, Peter Jan, Caspers, Charles (eds). *Bedeavaartplaatsen in Nederland 4 vol. Hilversum: Verloren, 1997-2004*.
- Margry, Peter Jan. "Secular Pilgrimage: A Contradiction in Terms?", *Shrines and Pilgrimage in the Modern World New Itineraries into the Sacred* (Ed. Peter Jan Margry). Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008, 13-46.
- Ocak, Ahmet Yaşar. *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler*. Ankara: TTK, 1992.
- Oğuz, M. Öcal. "Çağdaş Kentte Bir Yeniden Canlandırma Örneği: Çiğdem Günü". *Millî Folklor* 101 Bahar (2014): 25-39.
- Öztelli, Cahit. "Folklor: Yağma Geleneği". *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* 85 (1958): 28-30.
- Pehlivan, Gürol. *Manisa Şehrinde Evliya Kültü*. İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2012.
- Şahin, Bekir. "Mevlevîlikte Yemek Adabı". *Bilgi Yolu* 8 (2005): 45-47.
- Şems-i Tebrizi-Mevlâna Celaleddin Rumî, *Makâlât Güneşin Gözyaşı* (Haz. Celalettin Aksu). İstanbul: Mola Kitap, 2010.
- Şimşek, Esmâ. "Anadolu'da Yağmur Duasına Bağlı Olarak Oynanan Bir Oyun: Çömçeli Gelin". *Millî Folklor* 60 (2003): 78-87.

EK: FOTOĞRAFLAR

Fotoğraf-7: Yağmur duası karşılama. Türkmen Baba, Tandır Köyü, Eskişehir

Fotoğraf-8: Zomata hazırlığı. Türkmen Baba, Tandır Köyü, Eskişehir

Fotoğraf-9: Hacet Namazı öncesi abdest alma, İkikovalı mevkii, Türkmen Baba, Tandır Köyü, Eskişehir

Fotoğraf-10: Dede Bahçe ziyareti. Cumhuriyet köyü, Eskişehir

Fotoğraf-11: Yağmur duası et yemeği hazırlığı. Türkmen Baba, Tandır Köyü, Eskişehir

Fotoğraf-12: Yağmur duası sonrası toplu yemek. Türkmen Baba, Tandır Köyü, Eskişehir